

[Károlyi Csaba](#)

„AMIT ÉN CSINÁLTAM, AZ MEGŐRZÉSE VALAMINEK”

LX. évfolyam, 28. szám, 2016. július 15.

Beszélgetés Szegedy-Maszák Mihállyal

A⁺ A⁻oha nem akartam, hogy valakik kövessék az embert bármilyen vonatkozásban. Önállóságra próbáltam volna nevelni mindenkit, vagy sikerült, vagy nem. De hát vannak egészen kiváló doktori hallgatóim most is. Őket is arra biztatom, hogy saját útjukat járják. Ne az előttük járó nemzedékek közül bárkinek az írásmódját próbálják utánozni.

Nemzetközi rangú irodalomtörténész, az ELTE és az Indiana University professor emeritusa. Tizennyolc magyar és egy angol nyelvű könyve van. Első kötetét „*A regény, amint írja önmagát*” címmel 1980-ban adták ki, a legutóbbi *Jelen a múltban, múlt a jelenben* címmel az idei könyvhétre készült el, válogatott munkáinak hetedik darabjaként. Tanulmányai angol, francia, német és más nyelveken is megjelentek. Az MTA rendes tagja 1998 óta, jelentős nemzetközi szakmai szervezetek tisztségviselője. Az utóbbi két évszázad magyar és világirodalmának számos alkotójával, emellett összehasonlító irodalomtudománnyal, művészetek összehasonlító vizsgálatával, fordításelmélettel, eszmetörténettel, művelődéstörténettel is foglalkozott. Írt középiskolai tankönyvet, szerkesztője a Kalligram *Tegnap* és *Ma* című, kortárs magyar írókat bemutató monográfiásorozatának, főszerkesztője *A magyar irodalom története* című vállalkozásnak, egyik főszerkesztője a Kosztolányi kritikai kiadásnak.

– Négy íróról írtál monográfiát pályád során. Legutóbb 2010-ben Kosztolányi Dezsőről. Vele korábban is sokat foglalkoztál. Azt mondtad Szirák Péter interjújában, mely 1994-ben az *Alföldbe* készült: „alkatilag talán az ő olvasására lehetek legalkalmasabb”. Miért?

– Ezzel azt is akartam jelezni, én nem gondolom, hogy Kosztolányi a legnagyobb magyar író, még azt sem, hogy a XX. század legnagyobb magyar szerzője. De hozzám ő áll legközelebb. Ennek egyik oka az, hogy tájékozott volt más irodalmakban, másik oka, hogy nyelvi közösségként képzelte el a magyarságot, harmadik oka meg az, hogy versben és prózában egyaránt maradandót alkotott.

– A másik három monográfiád olyan írókról szól, akikhez családi ismeretség révén is kötődsz, akiknek társadalmi viszonyaihoz, szellemi dilemmáihoz is közöd van. Nálad szakszerűbb irodalomtörténészt nehezen tudnék elképzelni magamnak, ugyanakkor mindig van a témaválasztásaidban valami rejtett személyesség. Hogyan fér össze a személyesség és a szakszerűség?

– Nem biztos, hogy tudatos döntés volt részemről az, hogy legyen személyes tétjük az írásaimnak. Ez így alakult. Kemény Zsigmondot a családban ismerték, az egyik Szegedy-Maszák a keresztfia volt. Valahányszor Erdélyben jártam, mindig sajnáltam, hogyan néz ki a sírja. Úgy gondoltam, hogy már csak a hagyomány megőrzése, a nemzeti örökség ébren tartása miatt is kellene róla írnom. Ottlik Gézárt személyesen ismertem, beszélgethettem is vele. Ő nehéz időkben őrizte a magyar irodalom polgári hagyományát. Márai Sándorral leveleket váltottunk, róla átfogóbb művet szerettem volna írni, ennek azonban az lett az akadály, hogy nem engedte meg a naplóival foglalkozó, hogy a naplónak a nyomtatásban még meg nem jelent részeit megnézzem. Lehet azt mondani, hogy mindegyik szerzőnek valami köze volt a polgári értékekhez, amelyeken én is felnőttem.

– Tudtál-e olyan szerzővel alaposabban foglalkozni, akinek a társadalmi körülményeihez, mentalitásához nincsen direkt közöd?

– Kassák Lajossal sokat foglalkoztam fiatal koromban, igaz, őt is ismertem személyesen, apám révén. Könyvet akartam róla írni, nagyjából meg is írtam. Ő nem volt elégedetlen ezzel a munkámmal, még azt a véleményt is elfogadta, amit határozottan megfogalmaztam, hogy a regényei nem jó regények. A felesége viszont ezt nem fogadta el. Úgyhogy ezen múltott, hogy ez a korai művem nem jelent meg. De nekem nagyon imponált egy olyan szerző, aki még az elemi iskolát sem járta ki, és egyfajta természetes műveltsége volt. Borzasztóan tiszteltem, a mai napig tiszteltem, ha rá gondolok.

– Pilinszky Jánosról is akartál monográfiát írni, nem?

– Valóban gondoltam rá. De voltak jócskán terveim, amelyekből nem lett semmi.

– Különválasztható-e szerinted az irodalomtörténet és az irodalomkritika, illetve az irodalom maga? Turai Tamásnak adtál egy interjút a *Nappali házba* 1991-ben, ebben Derrida nyomán azt is elfogadhatónak tartottad, hogy az irodalomról írás az irodalom része. Jó húsz évvel a híres kritikavita után hogyan látod az irodalomról való beszéd módozatait?

– A véleményem sokat változott erről is az idők folyamán. Valóban úgy gondolom már nagyon rég, hogy az irodalomról írtak az irodalom részei. Úgyhogy nem állítanám szembe a kettőt egymással, az irodalmat és a róla szóló beszédet. Persze létezett olyan újságírói beszéd is az irodalomról, amellyel nem nagyon rokonszenveztem. De ez elsősorban olyan szerzőkre vonatkozik, akik már nem élnek.

– Kell-e elméleti belátásokra épülnie egy kritikának? Mikor mondhatjuk az irodalomról való beszédről, hogy korszerű? Mikor mondhatjuk ezt az irodalomról? Beszélhet-e érvényesen az irodalomról, mondjuk, Szerb Antal?

– Ó, a legutolsó könyvemben is van egy szöveg Szerb Antalról, sőt korábban is írtam róla. Nagyon tiszteltem, természetesen. Sőt, szeretem az írásait. De a szakszerűség ma talán szigorúbban értelmezhető, mint az ő korában. Volt idő, amikor valóban azt gondoltam, hogy előrehalad az irodalomról való beszéd, ahogyan az irodalom és a művészetek is az akkori felfogásom szerint haladnak előre. Ma már ezt nem hiszem. Nem gondolom, részint azért sem, mert nagyon meglepett, amikor Esterházy Péter a hetvenedik születésnapomon, 2013-ban, konzervatívnak nevezett. Megmondom őszintén, hogy amikor ezt ott hallottam, nem voltam nagyon boldog tőle. De aztán gondolkoztam ezen, és beláttam, hogy igaza van. Valóban, amit én csináltam, az megőrzése valaminek. De az értékőrző eszmeiség föltétlenül a szellemi minőség megbecsülését jelenti. Ugyanakkor az sem szükségszerű, hogy aki konzervatív értékrendet vall a művelődésben, az konzervatív szemléletet képviseljen a politikában és viszont. Ezzel együtt én ma már jó konzervatív műveket is elismerek. És már nem hiszem azt, hogy a haladás, amely nyilvánvalóan jellemzi a technika világát, talán a természettudomány világát is, a művészetek világára is érvényes volna.

– Visszatérve még az irodalomkritikára. Szerinted lehetséges-e, hogy egy emberben megfér a tudomány és a napi kritika kétféle beszédmódja?

– Erre csak azt tudom mondani, hogy nem hiszem, hogy olyan sokoldalúak tudnánk lenni. Mindnyájunknak korlátai vannak, és ezek a korlátok viszonylag szűk keretek közé szorítják a beszédmódot. Azt mondom, hogy nincs külön nyelve az irodalomtudósaknak akkor, ha rövid recenziót ír.

– Radnóti Sándor mellett érvel, hogy létezik tudományos mű és kritika, és a kettő nem ugyanaz, ezt állította Balassa Péter is. Angyalosi Gergely vagy Kálmán C. György, ha újságba ír kritikát, igyekszik nem tudományos, hanem köznyelvet használni.

– Én ezt nem gondolom különválaszthatónak, függetlenül attól, hogy az említettek munkásságát nagyra becsülöm. Egykor Balassa Péterrel elég sokat vitakoztam erről. Figyelembe véve az ő álláspontját, sőt

tisztelettel tudomásul véve azt, végül nem győzött meg engem mindarról, amit ő gondolt a kritikáról és a tudományról. Például Kálmán C. György kis zszurnaliszta szösszeneteit, megvallom, már nem olvasom olyan rajongással, mint az alaposabb tanulmányait, függetlenül attól, hogy napi szinten sokszor igaza van, őt egykor tanítottam is, és becsülöm a rendíthetlenségét.

– Mennyire volt fontos neked a tanítás itthon, illetve Amerikában? Itthon sokakat nevezhetsz tanítványodnak, Kálmán C. Györgytől Zsadányi Editen át egészen Szilágyi Zsófiáig. Akartál-e iskolát teremteni?

– Soha nem volt ilyen törekvésem. Soha nem akartam, hogy valakik kövessenek engem bármilyen vonatkozásban. Önállóságra próbáltam volna nevelni mindenkit, vagy sikerült, vagy nem. De hát vannak egészen kiváló doktori hallgatóim most is. Őket is arra biztatom, hogy saját útjukat járják. Ne az előttük járó nemzedékek közül bárkinek az írásmódját próbálják utánozni. Amerikában is voltak jó tanítványaim, megemlíthetem azt, hogy az egyik vőm is doktori hallgatóm volt, aki kiválóan megtanult magyarul, és Kemény Zsigmondról írta a doktori értekezését.

– Amellett, hogy tanítottál számos egyetemen, tanszéket vezettél, számtalan nemzetközi és hazai tudományos társaság, folyóirat munkájában is részt vettél. Sőt, elvállaltál más közhasznú feladatot is, például a '80-as években középiskolai tankönyvek írását. Erre hogy emlékszel vissza?

– Az egyértelműen kudarc volt, nem sikeres vállalkozás. Részben a mi hibánkból, de csak részben. A nemes szándék nem hiányzott belőlünk. Azokat a tankönyveket rég kivonták már a forgalomból, lehet, hogy pedagógiai szempontból nem voltak tökéletesek, de az újabb tankönyvek szakmai színvonala sokszor vitatható. Mész Lászlóné kért föl eredetileg engem a Tankönyvkiadó nevében. Nem akartam vállalni, aztán végül néhány nemzedéktársammal együtt mégis vállalkoztam a tankönyvírásra. Olyan ábrándjaim voltak, melyek csak ábrándok. Az egyik jellemző, hogy még James Joyce *Finnegans Wake* című művét is föl akartam vétetni a középiskolai olvasmányok listájára. Ez naiv elképzelés volt. Függetlenül attól, hogy sajnálom, hogy a középiskolai irodalomoktatás általában nem emelkedett színvonalban azóta. Túl kellett volna lépni ezeken a tankönyveken, a mi kísérletünk nyomán kiváló tanárok írhattak volna a középiskola igényeinek és az irodalomtudomány igényeinek egyaránt megfelelő új tankönyveket, de nem ez következett be. Ebből a tankönyvírásból egyébként nem volt semmi hasznom. Életemben egyetlenegyszer voltam annak idején a pártközpontba beidézve, pontosan ezért. Király István akkortájt színvonalas ellenségnek nevezett. A tanszékeire is meghívott. Előbb megszavaztatta az akkori tanszéket, és egyértelműen úgy szavaztak, hogy ne tanítsak ott, majd ő egyszemélyi döntést hozott, és mégis megkért, hogy tanítsak. Például egy egész félév során Nagy Lászlóval foglalkoztam az órán. Ma már el se tudom képzelni, hogy tulajdonképpen mit tudtam én akkor Nagy Lászlóról mondani.

– Az interneten az egyetemisták mindig úgy értékelték az óráidat, hogy nagyon sokat lehet ott tanulni. Nem zavar-e, hogy a diákok műveltsége már nem a régi?

– Ellenpélda is akad, a mostani doktori hallgatóim között is többen vannak, akik nagyon sok mindent olvasnak, ismernek, akikkel nagyon jól megértjük egymást. Le kell szögezmem, hogy most, hogy vége a pályámnak, rendkívüli szomorúsággal tölt el, mennyi mindent nem olvastam én sem. Könnyű belátni, hogy soha nem lehet mindent elolvasni. Ettől függetlenül azért annyiféle irodalom jött létre, hogy ezekről valamennyire tudomást kellene venni. De a korlátaimnak tudatában vagyok.

– Egy ideje újraolvasol műveket. Közben sok mindenben megváltozott a véleményed. Például Esterházy Bevezetéséről írtál 1986-ban, most ennek módosított változata szerepel legutóbbi kötetedben. A legfontosabb változás, hogy akkor egy műről, műalkotásról beszéltél, ezeket a szavakat most kicserélted a könyv és a kötet szavakra. Már nem érzed ezt a nagy vállalkozást egy műnek?

– Ez így van. Egyébként az nem okvetlenül jó tulajdonságom, hogy ha egy korábbi tanulmányomat közlöm, akkor részben átírom. Különböző változatok vannak. Esterházyt oly mértékig szeretem mint szerzőt és mint embert is, hogy elfogult vagyok. Ez tagadhatatlan tény. Emögött megint bizonyos alkati tulajdonságok is sejthetők. Nem biztos, hogy ő a legnagyobb élő magyar író, de én azt hiszem, hogy igen. Ugyanakkor ma azt nem hangsúlyoznám, hogy a *Bevezetés a szépirodalomba* egy mű volna. Ettől még ugyanakkora marad a jelentősége.

– Idézek tőled három helyet. A legelső kötetedben, 1980-ban a *Termelési-regény* kapcsán azt írtad: „Értékmegőrzés kizárólag értékteremtéssel lehetséges.” Majd húsz évvel később a nyolcadik kötetedben, mely az irodalmi kánonokkal foglalkozott, ezt olvasom: „Kánont csakis az értékőrzés védekező távlatából lehet kijelölni.” Közben monográfiádban azt emelted ki, hogy Ottlik „örököse egy nagy hagyománynak, és ösztönzője irodalmunk megújulásának”. A kánon hogyan kapcsolódik az értékőrzéshez és az értékteremtéshez?

– A kánon szükséges rossz. A kánonokat le kell rombolni. De nélkülük nem tudunk létezni, pontosan azért, mert mindent nem tudunk megismerni. Tehát az értékőrzés így kapcsolódik a kánonokon keresztül, a kánonok lerombolásán keresztül az értékteremtéshez. Egyébként a korai szövegeimet nem olvasom újra. Egy kiváló pályatársam a minap fölvetette, hogy a Kalligram által kiadott válogatott műveim sorozatában miért nem szerepelnek korai szövegeim. Azért, mert nem tudom őket elolvasni. Az emberben legyen legalább igény az önbírálatra. Egy szép napon Szigeti László, a Kalligram igazgatója azt mondta, hogy szeretné megjelentetni az életművem. Erre azt mondtam, hogy az életművem nem, esetleg azt, amit én válogatva érdemesnek tartok arra, hogy megjelenjen újra. Bár a válogatott művekben egy csomó minden először jelent meg.

– Egy ideig szigorúan úgy jártál el, hogy a köteteidbe változtatás nélkül tetted be a folyóiratokba írt tanulmányaidat. Az 1995-ös „*Minta a szőnyegen*” című könyved előszavában ezt hangsúlyozod is. Az *Újraolvasás kényszere* című, 2011-ben megjelent kötet előszavában viszont ezt írod: „Amióta számítógépen írok, soha nem tekintem véglegesnek tanulmányaimat.”

– Én nagyon korám elkezdtem számítógépen írni. De nem hiszem, hogy pusztán ezért van úgy, hogy átírom a korábbi tanulmányaimat. Ha a korábbi szövegemet elolvasom, és valamivel elégedetlen vagyok, akkor változtatok.

– 2007-ben megjelent három vaskos kötetben *A magyar irodalom története* című nagy vállalkozás, melynek főszerkesztője voltál. (Lásd erről Várkonyi Benedek interjút, *ÉS*, 2007/22., jún. 1.) A második és a harmadik kötetben 6-6 tanulmányod szerepel. Hogyan választottad ki a témáidat?

– Egyéni ízlés és elfogultság alapján. Voltak szerzők, akiket megkértem, írjanak jelentős magyar alkotókról, és nem írták meg, előfordult, hogy ilyenkor nekem kellett megírni valamit. Egyébként ez a vállalkozás is kudarc volt nekem, meg kellett érnem azt, hogy volt szerző, aki azt mondta, én nem vagyok magyar. Ez nem okvetlenül érintett kellemesen.

– Beszédes, hogy a 12 írásodból, melyek közt van József Attiláról és Tibor Fischerről szóló is, kettő zenei témájú, Mahlerről és Bartókról, egy pedig részben politikai eszmetörténet, Asbóth János kapcsán, az értékőrző konzervativizmusról. Régebben azt mondtad, az irodalomtörténész ne írjon zenéről, történelemről, politikáról, mert az a szakemberek dolga. Most másképp látod ezt?

– Nem, ezt most is nagyjából így látom. Műkedvelőként írtam zenéről. Hivatkozhatnék arra a személyes mozzanatra, hogy a hangjegyeket előbb ismertem, mint a betűket. A zene a mai napig végigkísér. Hízélgő számomra, hogy némely zenetörténész pályatársak figyelembe veszik olykor a véleményemet zenei kérdésekben. De ezt nem kell nagyon komolyan venni.

– Azért, ha az ember elolvassa beszélgetésedet Kocsis Zoltánnal Lisztről, akkor már hogyan kellene komolyan venni?

– Igen, az a beszélgetés itt folyt, ennél a zongoránál, a lakásunkban, ahol most is ülünk. Nagyon hálás vagyok neki ezért. Akkoriban az orvos több időt engedett még nekem a zongorázásra. Panaszoltam Kocsisnak, hogy bizonyos műveket nem tudok eljátszani, például Liszt egyes műveit. Én négy órát gyakorolok, te gyakorolj négy és felet, fog menni, mondta erre Kocsis. Aki azon magyar értelmiségiek közé tartozik, és ilyen kevés van, akiket föltétlenül tiszttelek.

– A legújabb kötetedben van egy előadásszöveged, arról szól, hogy mely értelmiségi csoportosulások, valódi polgári körök voltak fontosak számodra pályád során. Ritka személyes hangú írás. Ezért lett vajon nagy híre?

– Boka László kért meg, hogy Nagyváradon tartsak erről előadást. A feleségem azt mondta, hogy ne közöljem. Ehhez képest furcsa, hogy elég sokan érdeklődtek ez iránt a szöveg iránt. Nyilván azért, mert bizonyos személyes jellege van. Én azért ezt végső soron lehangoló történetként fogom föl. Mert voltak ugyan fontos értelmiségi közösségek, de ezek nagyrészt szétmentek, igazából nem sikerült megvalósítaniuk, amit szerettek volna.

– Egyfajta nemes konzervativizmus jegyében bírálod ennek az írásnak a végén a rendszerváltás utáni politika egészét, kiemelten a legutóbbi évek kormányzását, mondván: „a politikai vezetők nincsenek tisztában a szellemi értékekkel”. Föltámadhatnak-e még valaha a klasszikus polgári értékek?

– Én nagyon remélem, hogy egyszer föltámadhatnak. De egyelőre az esélyeit nem nagyon látom. Bizonyos mértékig a korlátoltságom is benne van ebben az ítéletben. Amerikában rendes senior full professzori állásom volt. Mért jöttünk mégis haza? Azért, mert úgy éreztem, hogy magyar vagyok, haza kell jönni. Ez bizonyos mértékig korlátoltságot is jelent. Kénytelen vagyok ezt mondani. Nagyon sok ilyen társaságot láttam széthullani. Sajnos, néha az fordult elő, hogy a közösség tagjai a rendszerváltás után nem a legjobb formájukat adták. Sőt, esetleg korábbi nézeteikhez tértek vissza. Amit én nem tartottam szerencsésnek.

– A rendszerváltás után politikai szerepet is vállalhattál volna, mint számosan a baráti társaságodból Jeszenszky Gézától Szörényi Lászlóig. Miért nem tetted?

– Azért, mert úgy éreztem, hogy nekem az úgynevezett szakmát kell művelnem. A szakszerűséget a mai napig értéknek tartom. Való igaz, hogy Antall József miniszterelnöksége alatt kaptam felkérést, és elhárítottam. Előtte volt apám unokatestvérének, Szegedy-Maszák Aladárnak a sorsa, aki vállalt politikai szerepet a Horthy-korszakban, majd Dachauba került. Úgyhogy ezért sem vonzott ez a pálya. Úgy véltem, hogy aki politikai pályára lép, az esetleg erkölcsileg komoly kockázatokkal kénytelen szembenézni, és én ezt el akartam kerülni. Egyébként alkatomtól is idegen az ilyen tevékenység.

– Szegedy-Maszák Marianne mondta, mikor a könyve magyarul megjelent, hogy apjának, Szegedy-Maszák Aladárnak te voltál a legkedvesebb rokona, szinte fiaként szeretett. Hogyan emlékszel rá?

– Ő a háború előtt a külügyminisztériumban dolgozott. 1945–47-ben washingtoni nagykövet volt, majd kint maradt. Leveleztünk sokat. Személyesen elég későn, csak a '80-as évek elején találkozhattunk. Egyszer Aladár megkérdezte tőlem Washingtonban, hogy: mondd, származott neked hátrányod abból, hogy Szegedy-Maszák Aladár rokona vagy? Megvallom őszintén, hogy nem emlékszem, mit válaszoltam pontosan. De hát nem volt könnyű a családomnak, főleg az ötvenes években, ezt már elmondtam éppen az *Értelmiségi csoportosulások...* című előadásomban is, csak a szerencsén múlt, hogy nem telepítettek ki bennünket. Hogy Aladár szeretett engem, és én is szerettem őt, ennek a fő oka pedig az volt, hogy velem tudott beszélgetni mondjuk Bethlen Istvánról. A kiváló gyerekei közül erről

egyikkel sem. Márpedig Aladárt Washingtonban is Magyarország érdekelte.

– Csalódott volt?

– Ó, mélyen csalódott ember volt, persze. Egy ideig az amerikai rádió magyar részlegének volt a vezetője, de nem sokat tudott tenni.

– Hogy lehet az, hogy Marianne nem tud magyarul? A nyelvvesztés a harmadik generációval szokott megtörténni.

– Aladár és a gyerekei közt óriási távolság volt. A három gyerek közül a legidősebb valamit tud magyarul, a másik kettő nem. Magamat felelőssé teszem azért, hogy nem segítettem többet Marianne-nak, mert akkor némely szarvashiba nem maradt volna benne a könyvében. Függetlenül attól, hogy a *Csókolom a kezét* jól megírt könyv.

– Volt idő, mikor csakis angol irodalommal akartál foglalkozni. Sokat írtál például Virginia Woolfról, Henry Jamesről. Számos tanulmányt az idők során csak angolul adtál közre. Ezeket miért nem fordítottad vagy fordíttatod le?

– Valóban volt idő, mikor csak angol irodalommal akartam foglalkozni, a pesti egyetem egyes oktatói gátolták meg ezt a tervemet. Másrészt Kosztolányi *Esti Kornéljának* olvasása fordított vissza a magyar irodalom felé. Ma azt gondolom, hogy igazán mélyen csak az anyanyelvén írott szöveget ismerheti az ember. Ezért is mondtam, hogy ebben az értelemben nekünk fontosabb Virág Benedek, mint Hölderlin. Minden idegen nyelvű szöveg esetében korlátozottabbak az ismereteink. Az angol nyelvű tanulmányaimról szólva: én már ezeket fölőleslegesnek tartom lefordítani. Soha nem is gondoltam erre. Egy angol nyelvű szövegben az ember más igényt tart szem előtt, más olvasót képz el, mint egy magyar nyelvű szöveg írásakor.

– Ha nem az amerikai Indiana University professzora lettél volna, hanem egy angliai, német vagy francia egyetemé, akkor kint maradtál volna?

– Lehet. Ma már fölőlesleges ezen elmélkedni, de könnyen lehetséges. Az 1970-es évek végén Cambridge-ben állást ajánlottak, de akkor családi okok miatt nem tudtunk kimenni. Azt szokták mondani, hogy amerikainak szülni kell. Ám azért Amerikában nagyon sok jó dolog volt. Azt taníthattam, amit akarok, sokkal több szabad időm volt. De magyarnak éreztem és érzem a mai napig magam, kint honvágyam volt.

– Szerintem a kivételes szakmai teljesítményedet egy tisztességes jobboldali politikának nagyra kellene értékelnie. Kevés ilyen kiváló, a legnemesebb értelemben konzervatív magyar értelmiségi teljesítményt tudnék megnevezni, mint a tiéd, bár vannak közgazdászok, jogászok is. Az irodalomnál maradván például ilyen nemes konzervatív szellemi minőséget érzek Rakovszky Zsuzsa műveiben, véletlenül épp ő fordította Marianne könyvét. Miféle konzervatívnak mondott erő az, amely a konzervatív értelmiség legjavát nem tudja magához vonzani? Ez költői kérdés volt. Hogy viseled ezt?

– Hát, elég nehezen. Kénytelen vagyok ezt mondani. Megtapasztaltam gyakran azt, hogy ha két oldal van, akkor mind a két oldal utál. Azt is megtapasztaltam sokszor, hogy olyanok, akik egykor a pártközpont nézeteit képviselték, ma magyarkodnak. Ezt keserűen, de tudomásul veszem.

– Nem kellene-e azoknak a jeles jobboldali értelmiségieknek, akik korábban a közéletben, a politikában is részt vettek, ma erőteljesebben hallatniuk a hangjukat?

– Annak, hogy ma már sokan hallgatnak azok közül, akik korábban próbáltak szólni vagy cselekedni, szerintem az lehet végeredményben a legfőbb oka, hogy igazából nem sikerült ez a rendszerváltás. Most olyan jelenségek tapasztalhatók, amelyek inkább a Kádár-korszakot jellemezték. Sajnálatos, de

így van. Mások nevében nem mondhatom, de én a magam részéről úgy látom, hogy ma nincs értelme megszólalni, akár csak szakmai alapon is tiltakozni a szakmaiatlan döntések ellen.

– Új köteted utolsó, *Legyőzhetjük-e a múltunkat?* című írása az MTA konferenciáján hangzott el, és először az *ÉS*-ben jelent meg. Kérdése ez: milyen képet ad az irodalom a két háború közötti időszakról? Főleg Márain keresztül vizsgálod ezt, annak apropójából, hogy a kormányzat emlékezetpolitikája megkérdőjelezhető. Tudtommal a konferenciának a megszállási emlékmű föllállítása volt a kiváltó oka. Mit tehetnek a tudósok, ha történelemhamisításon fogják az aktuális kormányzatot?

– Az MTA tagjai is nagyon különböző nézeteket képviselnek, nem lehet általában beszélni a tudósokról. Irodalmár vagyok, nem történész. Történelmi ügyekben szakmai állásfoglalást a történészek adhatnak. A magánvéleményem azonban az, hogy el kell választani a tudósi teljesítményt az emberi fogyatékosságoktól, például Hóman Bálint esetében én visszaadtam volna az akadémiai tagságát. Végül is tudós volt, igen komoly korlátokkal. De hát Szekfű Gyula nem volt szintén korlátolt, amikor a moszkvai nagykövetséget elvállalta? A magyar szellemi és politikai élet megosztottsága tény. De az nagyon nem rokonszenves, ha az egyik oldalon levők a másik oldalon levőket szidalmazzák. A türelem fontos volna. A személyes véleményem az, hogy a hatalom sokszor megrontja a hatalmon levőt. Kevés kivétel volt ez alól, a XIX. században inkább, a két háború közt talán Klebelsberget mondhatnám, nem istenítem őt, de a türelem jellemző volt rá. Régebről például tudjuk azt, hogy Tisza Istvánról miket írt Ady Endre, de azért amikor elment hozzá, hogy egy francia ösztöndíjat kérjen, Tisza István megadta neki az ösztöndíjat.

– A protestantizmus mennyire fontos számodra?

– Gyerekkoromban azt hittem, hogy minden nő katolikus és minden férfi református. Mert a családomban ez többé-kevésbé így volt. Nem csak én hittem így, Ritoók Zsigmond másodfokú unokabátyám mondta, hogy mikor gyerek volt, ő is így gondolta. A megosztottság sose jó. De a többszínűség érték lehet. A feleségem katolikus, a fiam református, a lányaim katolikusok, tehát nálunk továbbra is maradt a szabály. Életemben katolikus misén legtöbbször Aladárékkal vettem részt Washingtonban. Zenés misén gyerekkoromban is sokszor voltam, apámmal, aki protestáns volt. A magyar kultúrában a katolicizmus és a protestantizmus is jelentős szerepet játszott. Külön-külön szint hozott, és ezt én értékelem. Egy ideig a *Protestáns Szemlé*t is szerkesztettem, míg meg nem szűnt. A protestantizmus mértéktartást is jelent számomra, meg egyfajta munkamorált is. De a feleségem a protestáns puritánságot nem mindig tartja rokonszenvesnek.

– Idézek most Esterházy Péter naplójának 92. oldaláról: „Reggel telefon Szegedy-Maszákkal. Egy távolságtartó nyelven (melyet kb. 70 éve használ) közeli beszélgetés”. Jól látom, hogy ez nagyon pontos?

– Jól látod, igen, egyszerre távolságot tartani és közel menni, ez valóban jellemző rám. Nagyon pontos megfogalmazás. Esterházy könyvét most olvasom. Természetesen borzasztóan lehangol.

– Egy kritika, Krupp Józsefé (*ÉS*, 2013/48., nov. 29.) azt írta rólad, hogy az aggályosan pontos fogalmazásmódod miatt néha nem derül ki, mi az álláspontod. Ugyanakkor ez a pontosság a szakszerűséget erősíti. Az óvatosságod alkati dolog, vagy tudatos szakmai döntés eredménye?

– Valószínűleg mind a kettő. Meg vagyok róla győződve, hogy nincsenek megfellebbezhetetlen igazságok. Tehát nem hiszem, hogy ki lehet nyilvánítani az igazságot. Ezért sem árt óvatosnak lenni. Minden dogmatikus megközelítés távol áll tőlem.

– Sokféle elméletet hívtál segítségül pályád során, a szemiotika, a new criticism, a strukturalizmus, a hermeneutika, a cultural studies ösztönzését szoktad visszatekintve

kiemelni. Elméletileg létezhet legkorszerűbb elmélet?

– Olykor valamilyen irány elavul, vagy elavultnak látszik, majd később kiderül, hogy mégse avult el, és visszajön. Történeti változásokról van szó. Másrészt, igen, úgy van az, valóban, hivatkozhatnánk Gadamerre, hogy a szellemi tudományokban soha senkinek nem lehet teljesen igaza.

– Többször tettél arra megjegyzést, hogy hanyatlani látod a klasszikus műveltséget. A politikai elit kulturálatlan. A fiatalabb generációk értékeket hagynak veszni. Romlás van?

– Nem szeretnék általánosítani. Már utaltam az egykori és jelenlegi doktori hallgatóimra, akik közül többekkel érdekes beszélgetéseink vannak nemcsak irodalomról, de zenéről, képzőművészetről is. De hogy az újabb generációkban a többség műveltsége nem kielégítő, arról meg vagyok győződve. Ez részben leíró, de inkább kritikai megjegyzés részemről. A hagyományos polgári világ a nagypolitikai szintéren is a végét járja, erre jó példa a Brexit. Ez most különösen súlyos dolog, annak ellenére, hogy Anglia már a múltban is igyekezett tönkretenni Európát, de hát nem ezért szeretjük az angolokat.

– Mi lesz a világgal, ha kihal belőle a klasszikus polgári műveltség?

– Én már nem fogom látni.

– Mit tehet a szellem embere ma?

– Nem tudom, sajnós. A szellem embere sokszor magányra van kárhóztatva.

– Ha a polgári kultúra eltűnik, az mekkora baj? Vajon nem az-e a dolgok természete az évezredek során, hogy kultúrák keletkeznek, virágzanak, hanyatlanak, majd jó esetben egy újabb kultúrában valamelyest megőrződnek? Lásd például a sumer vagy a római kultúra nyomait máig.

– Lehet, hogy ez a dolgok természete, persze lehet onnan is nézni, ahonnan az előbb nézted, és akkor valóban derűlátó végkicsengést adnál ennek a beszélgetésnek azzal, ha elfogadnánk a világnak ezt a természetét, ha hihetnénk ebben.

– Te hiszel ebben?

– Nem.

 [nyomtatás](#)